

**ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІТИК І ПОЛІТИЧНИЙ ЕКСПЕРТ:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНАЛЬНО - РОЛЬОВИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті здійснена спроба обґрунтувати методологічні засади функціонально-рольових особливостей професійної діяльності політичного аналітика і політичного експерта як окремих суб'єктів аналітичного процесу підготовки, прийняття та реалізації публічних політичних рішень та програм. Особлива увага звертається на актуальність інституціоналізації професій політичного аналітика і політичного експерта як самостійних суб'єктів аналітичного процесу.

Ключові слова: політичний аналітик, політичний експерт, раціональні та експертні методи й процедури, процедурно-функціональна роль в аналітичному процесі.

Рубанов В.В.
**ПОЛИТИЧЕСКИЙ АНАЛИТИК И ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЭКСПЕРТ:
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНО-РОЛЕВЫХ
ОСОБЕННОСТЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

В статье осуществлена попытка обосновать методологические основания функционально-ролевых особенностей профессиональной деятельности политического аналитика и политического эксперта как отдельных субъектов аналитического процесса подготовки, принятия и реализации публичных политических решений и программ. Особое внимание обращается на актуальность институционализации профессий политического аналитика и политического эксперта как самостоятельных субъектов аналитического процесса.

Ключевые слова: политический аналитик, политический эксперт, рациональные и экспертные методы и процедуры, процедурно-функциональная роль в аналитическом процессе.

Rubanov V.
**POLITICAL ANALYST AND POLITICAL EXPERT: METHODOLOGICAL
GROUNDS OF THE FUNCTIONAL-ROLE FEATURES OF PROFESSIONAL
ACTIVITY**

In the article the attempt to prove the methodological grounds of the functional-role features of professional activity of political analyst and political expert as separate subjects of the analytical process of preparation, decision-making and realization of public political decisions and programs is made. The special attention is given to the relevance of the institutionalization of the professions of political analyst and political experts as independent subjects of the analytical process.

Key words: political analyst, political expert, rational and expert methods and procedures, procedure-functional role in the analytical process.

Актуальність дослідження функціонально-рольових особливостей професійної діяльності політичного аналітика і політичного експерта зумовлена, по-перше, гострою необхідністю остаточно затвердити в правах, або інакше кажучи, інституціоналізувати ці самостійні професії у системі соціально-економічних відносин України, а, по-друге, що не менш важливо, слабкою розробленістю самої проблеми розмежування та ідентифікації

цих окремих способів і видів аналітичної професійної діяльності як в зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі. У більшості випадків, дослідники взагалі не помічають існуючу реальну функціонально-рольову специфіку професійної діяльності політичного аналітика і політичного експерта як самодостатніх суб'єктів аналітичного процесу, а тому, як правило, не розділяють їх на окремі види і способи аналітичної професійної діяльності, а якщо і розділяють, то не самі ці професії як такі, а лише визначають їх поняття. При цьому самі ці поняття розділяються виключно для того, щоб перебороти деяку, на їх погляд, тавтологію у назві наукової дисципліни – „Політичний аналіз” і відповідної професії – „Політичний аналітик”.

Так, російський дослідник К.Симонов у підручнику „Політичний аналіз” пише, що коли ми визначаємо в якості суб'єктів політичного аналізу представників певної професії – політичних аналітиків, то дане визначення несе в собі деяку тавтологію, і тому краще називати їх політичними експертами, яких можна окреслити як осіб, які мають необхідні знання з деякого кола політичних проблем і здатних використовувати їх для рішення конкретних завдань [1, с. 65]. Але у такому разі закономірно виникає питання: а наскільки коректна така, на перший погляд, проста „заміна назв”, професій, з точки зору методології здійснення самого аналітичного процесу, особливо якщо враховувати самий факт визнання світовою управлінською та науковою спільнотою (а мимовільно, як ми вже переконалися, і самим К.Симоновим) статусу політичного аналітика як *реального суб'єкта* аналітичного процесу? А не простіше було б, не нівелюючи взагалі його функціональну роль в аналітичному процесі, (а вона - очевидна), називати, його, наприклад, „спеціалістом-аналітиком”, або просто „аналітиком”, якщо йдеться лише про переборювання деякої тавтології у назві наукової дисципліни і професії? Відповіді на ці запитання в проаналізованій роботі ми не знаходимо. З іншого боку, не можна не погодитися з К.Симоновим відносно характеристики головних рис професії політичного експерта як суб'єкта політичного аналізу. На наш погляд, учений цілком справедливо зауважує, що політичний експерт володіє двома головними рисами – це наявністю відповідних *унікальних знань і здатністю використовувати їх оптимальним чином* [Там само]. (Виділено нами - авт.). Отже, як не парадоксально, але навіть із цієї короткої характеристики, зробленої самим же К.Симоновим, можна зробити висновок, що політичний аналітик і політичний експерт – це все ж таки дві різні професії. І причина такого положення справ – саме в унікальності знань політичного експерта та його здатності використовувати їх оптимальним чином: тобто володінням такими професійними якостями, які тією чи іншою мірою не притаманні представникам інших професій, в тому числі й політичного аналітика. Але в чому конкретно, на відміну від політичного аналітика, проявляється унікальність професійної діяльності політичного експерта, і чим ця відмінність обумовлена, в цьому підручнику не пояснюється, хоча саме цього жадають від автора його безпосередні читачі – студенти-політологи вищих навчальних закладів – майбутні представники вказаних професій. Проте, не зважаючи на відзначену нами методологічну неспроможність аналізованого підходу, в цьому ж ключі працює і другий дослідник – український учений Ю.Г.Кальниш, який тепер уже не в підручнику, а в монографічному дослідженні, слідом за К.Симоновим пише: „Політичного аналітика, який здійснює аналітичний супровід державної політики та процесів державного управління скоріше варто називати політичним консультантом або експертом, адже суть його професійної діяльності власне й полягає в консультуванні органів державної влади та політичній експертизі державних політичних і управлінських рішень”, [2, с. 159]. І для більшої впевненості в правильності обраної, тепер уже власної, авторської позиції, Ю.Г.Кальниш підкреслює: „Поняття „консультант” та „експерт” не належать винятково до сфери політики – у кожній галузі знань є свої фахівці, що є експертами в тій або іншій галузі та здійснюють фахові консультації [Там само]. Безумовно, важко не погодитися з цими загальновідомими для суспільствознавців положеннями. Але, як і в першому, вже розглянутому нами випадку, вони не дають

відповіді на найголовніше питання: а саме в чому конкретно полягає експертна специфіка подібних консультацій і чому у цій ролі не може виступати політичний аналітик, а отже, хто, окрім політичного експерта, з усіх учасників аналітичного процесу конкретно може претендувати на статус самодостатнього його суб'єкта?

Саме тому, метою статті є формулювання науково обґрунтованих характеристик функціонально-рольової специфіки професійної діяльності не тільки політичного експерта, а й незаслужено нівельованої дослідниками професії політичного аналітика, а відтак, розмежувати ці професії, довести, що це окремі і самодостатні суб'єкти аналітичної діяльності з підготовки, прийняття та реалізації публічних політичних рішень і програм. І це тим більше буде реальним, якщо враховувати ті конструктивні напрацювання, які вже є з цієї проблеми в наукових публікаціях, і окремо – в курсі лекцій з політичного аналізу С.Г. Туронка [3, с. 206]. Надаючи характеристику всім суб'єктам аналітичного процесу, він особливо підкреслює, що варто ясно розуміти розходження в трьох основних рольових позиціях: особу, що приймає політичне рішення, політичного аналітика й політичного експерта. На його думку, це диктується, по-перше, тим, що ми обґрунтовано не можемо очікувати від особи, що приймає рішення, професійного знання всіх проблем, з якими йому доводиться мати справу відповідно до займаної посади, суспільного становища та ін. Та й часовий ресурс, відпущений на рішення важливих питань, нерідко виявляється обмеженим. По-друге, що є не менш важливим, подібне розмежування функціонально-рольових особливостей суб'єктів політичного аналізу диктується тим, що й політичні аналітики (які за штатом повинні готувати такі рішення), також не можуть бути фахівцями в усіх або хоча б більшості проблем, що виникають. Їхнє основне завдання, як справедливо вказує С. Туронк, організувати експертизу, залучити експертів – висококваліфікованих фахівців у сфері прийняття рішення й забезпечити професійний рівень її проведення, максимальну вірогідність результатів експертизи [3, с. 207].

Беручи до уваги ці важливі, з огляду на досліджувану проблему, рекомендації вченого, разом з тим, відзначимо, що виявлені ним організаційні й тимчасові фактори, що впливають на функціонально-рольові позиції суб'єктів політичного аналізу, далеко не вичерпують всі характеристики сутності та особливостей їхньої професійної діяльності, а швидше тільки актуалізують необхідність подальшого пошуку інших об'єктивних факторів, які можна було б використовувати як основні критерії, що визначають не тільки те загальне, що властиве всім суб'єктам аналітичного процесу, але й ті функціонально-рольові особливості професійної діяльності, які притаманні політичному аналітику і політичному експерту як самодостатнім суб'єктам аналітичного процесу. На нашу думку, таким об'єктивним фактором, що безпосередньо визначають специфіку професійної діяльності політичного аналітика й політичного експерта як суб'єктів аналітичного процесу є, насамперед, певна система методів, що використовуються ними в аналітичній роботі, які різняться між собою своєю *природою* – загальними й особливими функціями в процедурному відношенні. „Очевидним є той факт, – писав ще в 70-ті роки минулого сторіччя англійський дослідник Еріх Янч з приводу найбільш ефективних способів прийняття управлінських рішень, що в минулому покладали (і усе ще продовжують покладати) великі надії на інтуїтивне мислення як на засоби здійснення дослідницького технологічного прогнозування. Це, очевидно, принципово невірна орієнтація. Інформоване судження, що спирається на використання систематичного мислення, звичайно перевершує інтуїтивні методи в тих випадках, коли наслідки причинних зв'язків проектує у майбутнє” [4, с. 207]. У дещо іншій аспектній і оцінювальній інтерпретації, але по суті розглянутої проблеми, ця думка про двоїстий характер природи методів, використовуваних в аналітичному процесі підготовки й прийняття управлінських рішень, одержала свій розвиток у роботах і інших учених, у тому числі й дослідженнях Х. Рейні, що одним із перших конкретизував цей факт на прикладі характеристики аналітичного процесу підготовки, прийняття й реалізації саме політичних рішень і програм.

Аналізуючи, зокрема, систему методів, застосовуваних у процесі формулювання мети політичних рішень, він доходить висновку, що *раціональні*, і пов'язані з ними *математичні методи*, оптимальні при вирішенні завдань *рутинного* (вид. авт.) характеру. І навпаки – у випадку *невизначеності й наростання динамічності ситуації*, управлінські процедури неминуче ускладнюються, а тому вимагають аналізу численних альтернатив, і відповідно, - застосування *інтуїтивних процедур*, заснованих на *досвіді* (вид. авт.), що заміняють раціональні методи [5, с.155].

Аналогічну оцінку функціонально-рольової значимості природи методів, використовуваних в аналітичному процесі, але вже у ході виявлення й генерування варіантів політичних рішень ми знаходимо й у таких визнаних авторитетів у сфері аналітики, як Г. Саймон і Й. Дрор. Причому, якщо перший дослідник розглядає генерування варіантів політичних рішень усього лише як діяльність, що вимагає *творчого*, а не механічного раціонального мислення, то другий вже прямо стверджує, що „...оскільки ми змушені відшукувати щонайновітніші альтернативи, *раціоналізм* може відігравати тільки *обмежену* (виділено нами - авт), хоча й важливу роль” [6, с.242-243]. Ці цінні, з погляду методології, здійснення аналітичного процесу, зауваження вчених, у подальшому були не тільки враховані, але й дозволили британським дослідникам Б. Гогвуду й Л. Гану зробити два головних висновки. Перший: підхід з позицій „чистого раціоналізму” означає генерування всіх реальних варіантів дій і докладний розгляд кожного з них, а це очевидно є *неможливим і безнадійним* у більшості практичних ситуацій [6, с.242]. Другий: *найперспективніші способи* вдосконалювання творчої роботи – це залучення до неї особистостей, здатних *оригінально мислити й створювати в організації клімат, що не знижує, а підтримує подібне мислення* (вид. авт.) [Тамо ж, с. 243].

На наш погляд, зазначений механізм використання в аналітичному процесі підготовки, прийняття й реалізації публічних політичних рішень і програм різних за своєю природою методів, стає, у міру формування їх процедурно-функціональної системної цілісності – закономірністю, що проявляє себе на всіх фазах цього циклічного процесу, а особливо рельєфно – на фазі прогнозування. Не випадково, більшість фахівців-прогностиків єдині в тому, що всю систему методів, використовуваних у політичному прогнозуванні, можна розділити на два основних види: 1) формалізовані й 2) експертні (І. Бестужев-Лада, Г. Наместнікова) [7, с.55, 63], або 1) інтуїтивні (інтуїтивно-логічні) і 2) математико-статистичні (Е. Янч) [4, с.207], А. Кокошин [8, с.49]. Причому примітним є те, що незважаючи на відмічений фахівцями стрімкий розвиток в останні роки саме математико-статистичних методів і відповідно їхнє застосування в аналітичному процесі підготовки, прийняття й реалізації публічних політичних рішень, у практиці соціально-політичного прогнозування, як і раніше, превалюють експертні методи, означені різними авторами по-різному: інтуїтивними, евристичними або суб'єктивними. У зв'язку з цим, закономірно виникає питання: а чим же конкретно, зумовлена переважаюча роль саме експертних методів і процедур, на відміну від раціональних, в аналітичному процесі підготовки, прийняття й реалізації публічних політичних рішень і програм? На нашу думку, саме конкретизація відповіді на це питання дозволить більш-менш точно визначити реальні загальні й специфічні особливості професійної діяльності політичного аналітика й політичного експерта як самодостатніх суб'єктів аналітичного процесу.

А тому, характеризуючи переважаючу роль саме експертних методів в аналітичному процесі підготовки, прийняття й реалізації публічних політичних рішень і програм, особливо відзначимо, що по-перше, як ми вже переконалися на прикладі аналізу положень і висновків Х. Рейні, Г. Саймона, І. Дрора, а також Б. Гогвуда й Л. Гана – на відміну від раціональних способів аналізу, експертні методи, в силу самої їхньої природної сутності дозволяють більш оперативно здійснювати не тільки прогнозування, але й ефективно виробляти оптимальні варіанти публічних політичних рішень. Це підтверджується нехай і невеликим, але досвідом пострадянської школи політичного аналізу, і зокрема, спеціально

виробленими критеріям, що пред'являються до сучасних методів забезпечення аналітичної основи прийняття політичних рішень. Успішність застосування тих або інших способів відображення ситуації в політичному аналізі, зазначають дослідники [9, с. 441; 10, с. 80], багато в чому залежить від їхньої здатності зберігати оперативність і інноваційність, пропонувати порівняно прості дії, що не виключають значних тимчасових, організаційних та інших витрат; бути досить гнучкими, легко адаптованими до різних проблемних ситуацій, поєднувати переваги неформальної якісної аргументації з перевагами формалізованих кількісних викладень. Таким чином, саме через оперативність і інноваційність їхнього використання експертні методи виступають переважаючими в аналітичному процесі, а традиційний лінійно-раціональний підхід у підготовці й прийнятті публічних політичних рішень, у ряді випадків, представляється практично неможливим без їхнього використання.

По-друге, на відміну від традиційних раціональних аналітичних методів, експертні методи не тільки більш інноваційні й оперативні, але й більш результативні в силу об'єктивних, процедурно-функціональних умов їхнього безпосереднього застосування в аналітичному процесі. Якщо раціональними методами в аналітичному процесі користується лише один їхній носій – політичний аналітик, то безпосередньо експертними методами – відразу два суб'єкти експертної діяльності – особи, що приймають рішення, й професійні експерти. Це зумовлено тим, що особа, котра приймає рішення, є не тільки реальним суб'єктом управління, а й також і своєрідним, безпосереднім експертом, здатним самостійно робити кваліфіковані висновки з тієї або іншої проблеми, особливо в тій, конкретній області управління, з якою пов'язана його професійна діяльність. До того ж у процесі підготовки й прийняття важливих публічних політичних рішень політичні аналітики змушені залучати до цієї роботи не тільки осіб, що приймають рішення, як безпосередніх експертів, але також і кваліфікованих незалежних експертів, що володіють необхідним досвідом і знаннями в тій сфері, у якій управлінське рішення повинне бути прийняте. Завдяки цьому, як правило, у процесі спільної професійної діяльності експертів-керівників і незалежних експертів створюється, креативний експертний тандем і відповідна особлива, творча атмосфера осмислення складних, особливо малодосліджених проблем і застарілих стереотипів їхнього сприйняття. Все це, безсумнівно, підвищує не тільки інноваційність і оперативність, але й результативність їхньої спільної роботи, оскільки процес розробки тієї або іншої проблеми (особливо процесу прогнозування й розробки варіантів публічного політичного рішення), здійснюється винятково у свідомості експертів, і як правило, без застосування формалізованих процедур аналізу вихідної інформації – це вже прерогатива політичного аналітика. І нарешті, по-третє, переважаючу роль експертних методів, а отже, й відповідної професійної діяльності в аналітичному процесі, забезпечується тим, що на відміну від політичного аналітика-спостерігача, реєстратора й дослідника, політичний експерт виступає в цьому процесі не тільки як безпосередній учасник, але і як досвідчений фахівець, що володіє специфічними способами й процедурами аналізу, що відрізняють його від аналітика. Це проявляється в тім, що експерт хоча й формулює свої положення й висновки в термінах опису досліджуваних аспектів політичної дійсності, так само як і аналітик, однак робить він це на підставі аналізу не самої дійсності, а існуючих думок про неї. І особливість його професійної праці виявляється насамперед у здійсненні специфічного, творчого виду аналітичної діяльності – синтезу тієї первинної інформації, що була вироблена політичним аналітиком. Саме тому можна погодитися з тими дослідниками, які відзначають, що експертному виду аналітичної діяльності „можна навчатися, але не можна навчитися, оскільки це можливо лише за наявності здібностей та виключно шляхом тренінгів (проблемою залишається самоосвіта як самовдосконалення)” [11, с.20]. Принаймні, політичному експертові, на відміну від політичного аналітика, необхідно, на думку фахівців, не менше десяти років задля формування в нього тісно пов'язаних між собою бази знань і когнітивних схем, а для оцінки рівня його професійної підготовки вченими

пропонується навіть спеціальне поняття „інтелектуальний поріг”, що означає необхідність наявності мінімального рівня розвитку інтелекту, що дозволяє йому виконувати професійні завдання [12, с. 232].

Разом з тим, говорячи про переваги саме експертних методів і їх превалюванні над раціональними методами, необхідно мати на увазі, що не варто перебільшувати їхню процедурно-функціональну роль і значення, як і не слід применшувати роль і значення раціональних методів, тому що в реальній практиці підготовки, прийняття й реалізації публічних політичних рішень ці різні способи й види аналітичної діяльності органічно взаємозалежні й взаємообумовлені. Це зумовлено, по-перше, самою специфікою експертного знання – жодне з означених у її руслі суджень *не є*, на думку політичних аналітиків [13, с. 111], суто *науковим* поясненням або пророкуванням, реєстрацією спостережень або *нейтральним* узагальненням (виділено нами – авт.). А, по-друге, як це вже зазначалося, політичний експерт виконує в системі спільної з політичним аналітиком роботі вельми специфічну функціональну роль – усього лише роль імпортера із системи науки відповідних суджень про політичну реальність, а вихідні базові наукові знання дає політичний аналітик.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна дійти таких висновків.

По-перше, політичний аналітик – це самодостатній суб’єкт аналітичного процесу, якій дає початкові, базові наукові знання про підготовку, прийняття та реалізацію публічних політичних рішень і програм, і без його функціонально-рольової участі, в принципі, неможливо здійснити якісний аналітичний процес.

По-друге, на відмінність від політичного аналітика – спостерігача, реєстратора й дослідника, політичний експерт виступає в аналітичному процесі не тільки як безпосередній учасник, але і як досвідчений фахівець, що володіє специфічними способами й процедурами аналізу, що відрізняють його від аналітика. Це проявляється в тому, що експерт хоча й формулює свої положення в термінах опису досліджуваних аспектів політичної дійсності, так само як і аналітик, однак робить це на підставі аналізу не самої дійсності, а існуючих думок про неї. І особливість його професійної діяльності як самодостатнього суб’єкта аналітичного процесу проявляється насамперед у здійсненні специфічного, творчого виду аналітичної роботи – синтезу тієї первинної наукової інформації, що була вироблена політичним аналітиком.

Саме тому, по-третє, актуальність демаркації та інституціоналізації професій політичного аналітика і політичного експерта як окремих, самодостатніх суб’єктів аналітичного процесу є науково обґрунтованою необхідністю: перетинаючись на загальному для них проблемному полі – підготовці, прийнятті й реалізації публічних політичних рішень і програм, вони не тільки взаємодіють у цьому процесі, але й одночасно претендують на самостійне професійне дослідження як загальних, так і окремих специфічних його сторін, фаз і аспектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Симонов К.В. Политический анализ: Учебное пособие / К.В. Симонов. – М.: Логос, 2002. – 152с.
2. Політична аналітика в державному управлінні: теоретико-методологічні засади: Монографія / Ю.Г. Кальниш. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 272с.
3. Туронок С.Г. Политический анализ. Курс лекций / С.Г. Туронок, А.В. Сурин. – М.: Дело, 2005. – 360с.
4. Янч Э. Прогнозирование научно-технического прогресса / [пер. с англ. Общая ред. и предисл. Д.М.Гвишиани]. – М.: Прогресс, 1970 – 568с.
5. Рейни Х. Анализ и управление в государственных организациях / Х.Рейни. – М., 2004.- 568 с.
6. Гогвуд Б. Аналіз політики для реального світу / Б.Гогвуд, Л.Ган / [Пер. з англ. А. Оліїник; Наук. ред. пер. В.Тертичка]. – К., 2004. – 396 с.

7. Бестужев–Лада И.В. Социальное прогнозирование. Курс лекций. / И.В. Бестужев–Лада, Г.А. Наместникова. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 211с.
8. Кокошин А.А. Прогнозирование и политика. (Методология, организация и использование прогнозирования международных отношений во внешней политике США) / [под ред. Г.А.Трофименко]. – М.: Международные отношения. – 1975. – 176с.
9. Соловьев А.И. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учеб. для студ. вузов / А.И.Соловьев. – М.: Аспект-Пресс, 2001. – 559с.
10. Шубін С.П. Політичний маркетинговий аналіз: метод, теорія, практика: Монографія / С.П.Шубін. – К.: Генеза, 2007. – 112с.
11. Тертичка В. Аналіз державної політики і політологія / В.Тертичка // Політичний менеджмент. – 2004. – №6. – С. 3–22.
12. Моторин Д.И. Политическое прогнозирование как предмет психологического исследования (постановка проблемы) / Д.И. Моторин // Вестник Санкт Петербургского университета. – Сер. 6. – 2006. – Вып. 4. – С. 227–234.
13. Филиппов А. Советники суверена / А. Филиппов // Апология. – 2005. – № 1 – С.102–111.

© Рубанов В. В., 2009.